

SZÉLL KÁLMÁN

EMLÉKMOZAIKOK HERÉNYBŐL 1944–1948

EGY KISKÖZÖSSÉG VÁLSÁGOS ÉVEI, KORABELI FELJEGYZÉSEK ALAPJÁN

*A múlt kútjában rejtőzködő történelmi igazság
– előbb vagy utóbb – napfényre kerül.*

Az emberiség történetjének legnagyobb tragédiái a háborúk. Különösen igaz ez a múlt század két – főleg a második – világháborújára, mely számunkra vereséggel, jelentős emberáldozattal, szinte egész országunk romba döntésével, felmérhetetlen anyagi és kulturális károkkal, egy második (bővített) Trianonnal, gazdasági és morális válsággal, s nem utolsósorban véres diktatúrával és ideológiai kényszerzubbonyral végződött. Am ahogy a tatárjárás, majd a törökidőszak, sőt Trianon után is – noha maradandóan megnyomorítva – talpra tudunk állni, a háborút követően is feltámadt a REMÉNY, ami erőt adott, hogy az elviselhetetlenség határán álló viszonyok ellenére a romeltakarítás és az újjáépítés megindulhasson.

A mindenkorai politikai-történelmi *jelen* valószerű értékelésére általában csak évtizedek „letisztulása” után nyílik reális lehetőség. Erre békeidőben számtalan forrás kínálkozik, ám amikor „a fegyverek szólnak, a múzsák hallgatnak”. Ez is egyik oka annak, hogy a felgyorsult háborús események sokasága és összetettsége folytán, a történelem rögzítésére viszonylag kevés dokumentum születik, sok meg is semmisül, ezért minden háborús feljegyzés, emlék hasznos lehet az utókor számára. Mert a történelem hatalmas épülete kicsiny téglákból tevődik össze, s ezeknek jelentős hányada ismeretlen, noha elengedhetetlen tartozékai az építménynek. Am a kicsiny téglák is rejtegethetnek valamiféle sajátosat, ami gazdagíthatja, érthetőbbé teheti, kiegészítheti, sőt hitelesebbé avathatja a teljességében átláthatatlan történelem építményét. Egy ilyen kis téglát jelenthetnek a Herényben szolgálatot teljesített Németh Lajos katolikus papnak a plébánia „historia domus” („háztörténet”) című könyvében megfogalmazott korabeli jegyzetei. A benne foglaltakat 70–74 év távlatából hiteles – noha békaperspektívából rögzített – történelmi eseményekként kell szemlélnünk.

HERÉNY ÖNÁLLÓ PLÉBÁNIÁJÁNAK CSÍRÁI (1944–48).
HISTORIA DOMUS

Herény kezdettől a szombathelyi székesegyház főplébániájának filiája¹ volt. Onnan jártak ki papok – főként a káplánok – szolgálni. Az első világháború utáni ún. „újkámoni” parcel-lázások és építkezések nyomán felszaporodó népesség igénye alapján 1930-ban megalakult a kámoni lelkészség, amelyhez Herényt is csatolták. A herényiek ezt vegyes érzelmekkel fogadták, hiszen eredetileg Herény (Senyefával) népesebb és kiterjedtebb volt Kámonnál. Régi, szép templommal rendelkezett, míg Kámonban csak az újonnan bővített iskola össze-nyitható termei szolgáltak ideiglenes miséző helyként. (Egy első világháború végén a hadifoglyok által épített, azóta lebontott, majd a szombathelyi Hősök temetőjében újra felépített kis kápolnájuk volt csupán.) Kámon első lelkésze a francia magyar pasztorációból hazatérő Sarlay Géza volt.

A háború végén – a menekültek révén megnövekedett lakosság igényét figyelembe véve – Herény község lelki ellátását Sarlay Géza mellett Németh Lajos káplán látta el. (Kezdetben a templom mögötti albérletben, a háború után a volt Széll Ödön-féle kúriában lakott.) Ő vezette a „historia domust” vagyis a „ház történetét”, mégpedig egy olyan könyvben, amit a plébániák lelki vezetésének megkönnyítésére és megörökítésére rögzítettek, s amit időnként az esperes is láttamozott. Ezt a célt segítette a könyv laponkénti nyomtatott fejléce, melynek segítségével a főbb egyházi események, misék, szentségimádások, körmenetek, egyházi egyesületek megmozdulásai, valamint a szentbeszédtek témái stb. kerültek feljegyzésre. Németh Lajos káplán ezek szorgalmas kézírásos rögzítésén túl, helytörténeti adatokkal kiegészítve vezette feljegyzéseit.

A lelkipásztor által vezetett s birtokomba került feljegyzések dátum szerint, de nem minden napos jegyzetként olvashatók. A bejegyzések 1944. szeptember 3-án kezdődnek, és 1948. október 3-áig tartanak. Alábbi összeállításban az elsősorban egyházi ügynek tekinthető és az olvasó számára is kevésbé érdekes vallási események zömének közlését kihagytam, illetve csak oly mértékben rögzítettem, amennyire annak egyfajta egyház- vagy társadalomtörténeti érdekességét feltételeztem. A helytörténeti adatokat rögzítő eseményeket, jegyzeteket viszont az alábbiakban – lényegtelen stilisztikai, esetleg szórendi módosításokkal – szó szerint (dőlt betűkkel) tolmácsolom.

1944. év

Október 8. Pünkösöd utáni XIX. vasárnap. Magyarok Nagyasszonya ünnepe.

„Délután fél hatkor tartott szentséges litániával mi is bekapcsolódtunk az e napra országosan meghirdetett (a háború okán – Sz. K.) könyörgő, engesztelő ájtatosságba, és felajánlottuk magunkat Szűz Mária szeplőtelen szívének.”

Október 15. Pünkösöd utáni XX. vasárnap.

A szentbeszédben a háborúban és életveszélyben is a krisztusi lelkülettel való gondolkodásra buzdított, s a világ mulandóságára figyelmeztetett. Jézus tanítása az örök életről, a földi szenvedésekről és a halálról.

1 Plébániához tartozó csatolt helység

Október 19.

Sarlay plébános úr ezüstmiséje Kámonban. A feljegyzés részletesen beszámol az eseményről, amelyen Szendy László székesegyházi plébános, esperes, pornói apát tartott beszédet, s számos – név szerint felsorolt – tisztségviselő köszöntötte az ezüstmisést, aki új mise-könyvet és breviáriumot² kapott ajándékba.

Október 20.

„Éjjel fél 10-kor légiriadó után világító rakéták jelentek meg az égbolton, az egész környék felett szinte nappali fényt árasztva. Ezután kb. negyed órán át bombázták a repülőteret. A község (Herény) Isten kegyelméből elkerülte a bombázást. Anyagi kár azonban keletkezett. A templom kórusának északi felének színes ablakát, valamint az iskola keleti fekvésű ablakai közül hatot kivitt a légi aknák szívó hatása.”

1945. év

Március 4. A székesegyház halála. Nagyböjt III. vasárnapja.

Felolvasták a megyéspüspök húsvéti szózatának II. részét. Majd:

„Ez a nap katasztrófális lett Szombathely és az egyházmegyéink számára, a tragédia napjává vált. Délelőtt $\frac{3}{4}$ 12-kor megszólaltak a szirénák, majd $\frac{3}{4}$ 1 órakor és az után kis szünetekkel négy hullámban ontották a bombák százait (kb. 800) az amerikai terrorbombázók (kb. 100 gépből) a városra. – Mintha az ég szakadt volna le, a föld belseje pedig felszakadt volna. Az első áldozatok között volt a gyönyörű székesegyházunk, melyhez hasonló, művészi szempontból, nem volt az országban. A hosszú hajóba becsapódó bombák a főoltár és a kanonoki stallum kivételével tönkretették a tetőt, minden belső díszítést. A halottak száma a katonákkal együtt meghaladta az 1000-et.”

Március 11. Nagyböjt IV. vasárnapja.

A szentbeszéd tárgya: Mit hirdet Szombathely bombázása? Mire képes az emberi gonoszság? Milyen bizonytalan az emberi élet? Az elpusztított székesegyház romjainak tanulságai. A romok bemutatják a mai világ arcát, de mutatja az építők élő hitét és mély vallásosságát.

Március 15–17.

Lelkigyakorlat a leventék részére. Tartotta Németh Lajos káplán.

Március 18. Feketevasárnap.

A letakart feszület, az „irgalmas szamaritánus” és Jézus „gyógyító” szentségei.

Március 22–24.

Lelkigyakorlat a hívek számára, tartotta Sarlay Géza plébános.

Március 25. Virágvasárnap.

Barkaszentelés – passió „igazán művészi fokon”. A katonák számára naponta tartott 8 órai szentmisék ezen napig tartottak.

„Vasárnap délben értesültünk arról, hogy az oroszok a Bakony védőállásait áttörték és elfoglalták Pápát. Éreztük, tudtuk, hogy húsvéti ünnepünk nem lesz.”

„Szálasi Ferenc és a vezető nyilasok megléptek.”

Március 26–27.

„A nagyhét a teljes német visszavonulás és kiűrités jegyében áll. A faluban tartózkodó németek nagy pakolásba kezdenek. Velük együtt menni készülnek az ide menekült jövevények

2 Zsolozsmás könyv (liturgia horarum), a katolikus papok naponta kötelező hivatalos olvasmányos könyve

és a faluban állomásozó légvédelmi tüzér törzsnek legnagyobb része. Autó autót ér, szekér szekeret követ. Olyan az egész község, mint egy felforgatott hangyaboly. A levegőben szinte érezni lehet a »menekülési lázat«. Nekünk viszont akik igazán »kitartunk« és nem gondolunk menekülésre, idegeinket tépi a sötét bizonytalanság, a reánk váró – egyes hírek szerint bekövetkező – borzalmak. (A menekülők között volt Garamvölgyi Pál igazgató tanító és felesége, akik szerda este indultak el Felsőőr irányába.)”³

„Hír: Hétfőn Celldömök – kedden Sárvár elesett!”

Március 28. Nagyszerda.

„Még délelőtt el tudtam végezni néhány beteg és öreg házában történő gyóntatását. Este 5 órára volt kitűzve az iskolás gyerekek húsvéti gyóntatása. Sajnos azonban a teljes felfordulás miatt csak alig 10 gyermek jött el gyónni. Egyébként estére elcsendesedett a falu, a herényi iskola is kiürült. A harcoktól félve éjjelre sokan az erdőbe mentek.”⁴

„Hír! Vép és Rum – elesett!”

Március 29. Nagycsütörtök.

„Éjjel 3 órakor szörnyű dörrenések rázzák meg a levegőt. A szombathelyi repülőtér épületeit egymás után robbantották fel, s repültek a levegőbe. A németek robbantották fel őket. Én magam sem tudok megmaradni lakásomban, a Perintpartra menekülök és ott lapulok egy vízmosásos gödörben. Rövidesen a német robbantások zöreijébe belevegyül az oroszok aknatüze is. Csattog a levegő körülöttünk. A légnyomás még a mélyedésben is érezhető.

Réggel hat órára a németek befejezik a hidak felrobbantását és kiürítik a várost. Jól hallani a hernyótalpasok elvonulását Kőszeg irányába, majd az ottani robbanások dőreje hallatszik szintén vegyesen az orosz tűzzel. Úgy 9 óra körül halljuk, hogy Nagygyencsre már bevonultak az oroszok. A faluban tartózkodó emberek szerint valamivel 10 óra előtt vonultak be Herénybe. Ezzel számunkra is ütött a véres történelmi fordulat órája.

A csata zaja egyre távolodik. Szombathelyt északról és délről körülfojgják és ugyszólván minden harc nélkül vonulnak be az oroszok a már kiürített városba.

Délben úgy 12 óra körül orosz járőrök cirkálnak már a Perint partján és – »halló, ... gyerünk, gyerünk« – magyar szóval készítenek bennünket a hazatérésre, de egyébként minden inzultus nélkül. Ugyanekkor szintén a Perint partján és a gencsi erdőben bujkáló, már

3 Korábban Grabner nevű igazgató tanító, a mártír Garamvölgyi Tivadar édesapja (SZÉLL K.: *Vasi Szemle* 2012/5–6. 577–587. old.) A feljegyzés – nem véletlenül – „Felsőőrről”, s nem a ma szokásos „Oberwartról” ír!

4 Az orosz csapatok fokozatos előnyomulása és az ország elfoglalása 1944 őse óta – átmeneti szünetekkel – folyamatosan történt. Ugyanakkor a hadi fontosságú épületeket, műtárgyakat a visszavonuló németek felrobbantották, miközben a támadó hadsereg is rombolta a katonai célpontokat. Mindez együtt járt a harcok elől felénk menekülő lakosság növekedésével, valamint az áttelepített intézmények megszorodásával. Az ország nyugati pereme 1945 elejére már jelentős számú menekülttel telítődött. Ehhez járult a főleg Budapestről áthelyezett vezető intézmények kényszerelhelyezése, a német csapatok és a magyar honvédség fokozott jelenléte, melyek nemcsak zsúfoltságot, hanem ellátási, elhelyezési, sőt közegészségügyi gondokat is jelentettek. Mai szemmel szinte elképzelhetetlen viszonyok uralkodtak. A mi házukba is (főleg erdélyi) menekült családokat fogadtunk be, továbbá német tisztet volt „beszállásolva”. A nyilas propaganda a valóságosnál is rémisztőbbnek festette az orosz megszállást, ami az emberekben félelmet, esetenként pánikreakciót váltott ki. Voltak, akik eleve és meggondoltan a menekülés mellett döntöttek, a legszükségesebb holmikkal, élelmiszerekkel és értékekkel már hetekkel, napokkal korábban elköltöztek, ám nem kevesen akadtak, akik csak az utolsó pillanatban döntöttek, s hanyatt-homlok menekültek az ismeretlenbe, végül voltak – szerencsére nem kevesen –, akik vállalva a bizonytalan rosszat, a maradás mellett döntöttek. Az utóbbi csoportba tartozott a parasztság zöme, de az én szüleim és nagyszüleim is –, és a papoknak is a nyájuk mellett kellett maradniuk.

jórészt civilbe öltözött nagyszámú magyar katonákat összegyűjtötték, akiknek csak egy vágyuk volt, hazatérni az Alföldre, a Nyírségbe, Pestrestb.

*A kintlévők közül szinte az elsőnek érkeztem (d.u.) úgy egy óra körül a faluba, amely teljesen kihalt volt. Mindenki, aki otthon is maradt a házában, kint a kertekben lévő bunke-
rekben tartózkodott. Azonnal körülnéztem a templomban és a környékén. Látom, hogy a
szörnyű robbanások ereje végig hasította a templom bezárt vastag főajtáját. Ugyancsak
megrongálta a hajó déli színes ablakait is, az oldalhajó egyik déli ablakát. A templom védte
meg saját szobám ablakait, amelyek épségben maradtak” (itt egy hiányjel van, de annak
magyarázata nem található! – Sz. K.) „Majd”*

*„Egyébként először kerékpáros orosz katonákat látok cirkálni a templom körül és a
faluban, majd rövidesen jön a hír, hogy már szedik az órákat, gyűrűket stb.....Tényleg
megjelennek nálam is a fosztogató bandák 7–10-es csoportokban, és háromszor egymás
után kifosztanak, több apróbb holmimtól megfosztanak, motoznak, kutatnak a fiókokban,
de különben nem bántanak. Megszabadulva egyelőre a sáskahadtól, átnézek a Benkő taní-
tókhoz, Perlaki tanácsosékhöz, és ott is látom és hallom először a vandál bolsevik pusztí-
tást. A szekrényekből mindent kiszórva, fényképek hevernek, a hegedű összetörve, a tojások
a falhoz vagdalva, ruhák szétszórva, részben elrabolva,idegeink ugrálnak, mert látjuk
és érezzük, hogy teljes valóságban elérkezett hozzánk is a vad, istentelen horda, amiről eddig
is oly sokat hallottunk és olvastunk.*

*Megnéztem a templomot, amiben benne jártak ugyan – akik látták – körbe bicikliztek
a templomban, az ajtót, amit a légnyomás megrongált, egészen betörték, de ahogy láttam
más rongálást nem tettek.*

*Jött az éjszaka. Este 8 és 10 között újra háromszor törtek be hozzám kettesével. Megint
kutatnak, motoznak, órát követelnek, de azt sikerült megmentenem előlük. De nem csak
nálam, hanem másutt is zavarták az éjjeli nyugalmat. Szinte Krisztus Urunkkal együtt vir-
rasztunk az Olajfák hegyén érezve, amit ő mondott azon az éjszakán: »Ez a ti órátok a ső-
téttség hatalma.« (Luk. 22 53) »Vigilate et orate.....«⁵ A leányok és Asszonyok a pajtáiban,
padlásokon bujkálnak, szenvednek étlen szomjan alvás nélkül, de hőiesen kitartanak a tisz-
taságuk védelmében.”*

Március 30. Nagypéntek

*„Kora reggeltől egész délelőtt robognak a páncélosok és teherautók százai, vontatják
a kisebb nagyobb kaliberű ágyukat Rohonc és Ausztria felé. Hallani és látni a kőszegi hegy
oldalán a tüzérési tüzet, és mindazt, amit a németek az egész tél folyamán magyar verítékekkel
kiépítettek, tankcsapdák, tüzérési fészkek, szinte pillanatok alatt veszték el.⁶ Mire dél van,
az oroszok már túl vannak a kőszegi hegyeken és már egyre távolodik az ágyúk zaja....*

*Egyébként nálunk a nap a fosztogatásokkal telik, mégpedig úgy az oroszok, mint a fa-
lubeli csőcselék népség részéről, különösen a kastélyokban.⁷*

5 Virrasszatok és imádkozatok.

6 Muraszombattól a német határig magam is tapasztaltam, hogy március végén – Szálasi hadparancsa ellenére – a magyar katonák már nem védték a maradék csipetnyi magyar földet, míg a németek is a hadi célokra használható építmények felrobbantásával, s a rendezett visszavonulással voltak elfoglalva. Némi katonai ellenállás csak a német birodalmi határon mutatkozott, de az orosz főlénynek ez sem sokat számított.

7 A falusi „csőcselék” alatt sajnos részben a bentlakók, részben a még itt maradt menekültek értendők, akiket annak idején a „honi kozákok” gúnynévvel illették. A mi házunkat – lévén benne 8 szoba – általában „Széll-kastélynak” hívták, noha az még az akkori viszonyok közt is legfeljebb udvarháznak vagy kúriának volt nevezhető. De nagyanyámat, apámat s a ház lakóit az oroszok házukból kiűzték, több hétig a pajtában laktak, s a házat a szó szoros értelmében kifosztották, értékeitől „megszabadították”. Szobáiban még lovakat is tartottak.

A templom üres, nincs szent sír de van igazi nagypénteki sötétség” ,Tenebrae factae sunt.....”⁸

Március 31. Nagyszombat.

Április 1. Húsvétvasárnap.

Április 2. Húsvéthétfő.

„Nincsenek szertartások, nincsen feltámadási körmenet, némák maradtak a harangok, nincs húsvéti öröm, nincs alleluja.”

„Nincsenek szentmisék, szomorú húsvétot értünk meg, szinte úgy telnek az ünnepek, hogy nem is tudjuk, hogy milyen nap is van.”

Április 3. Kedd.

„Reggel hallok, hogy éjjel eléggé garázdálkodtak a ruszlik a faluban. Körülbelül fél nyolckor nézem a sekrestyét, de még semmi baj nem volt. Alig fél óra múlva indulni akarok Kámonba gyóntatni, kinyitom a sekrestye ajtót, hát látom, hogy a vandál istentelen kezek feltörték a templom felőli sekrestye ajtót és itt is elvégezték az ördögi munkát. A fiókok kihuzigálva, a viola színű vesperalékn⁹ vadállati módra darabokra tépve, a fali óra ingája le-törve, a fehérműk (egyházi rituális fehérszínű kellékek – Sz. K.) összeforgatva, a miseboros üveg összetörve, a kelyhek kisszekerénye szintén feltörve tárult szemem elé. Azonnal a templomi kelyheket kerestem, és a Legszentebbet, amit a ciboriumban őriztem,¹⁰ de hála az isteni kegyelemnek a szent edényeknek semmi bántódása nem lett, mintha az istentelen kezét Valaki megfogta volna. De látom, hogy hiányoznak az összes gyertyatartók a szép húsvéti gyertyával együtt, a kehelyruhák egy része, a viola színű ministránsruhák, a nagypénteki fekete lepel. A miseruhákhoz és a szekrény tetején lévő ládához, amelyben az oltárterítők, karingek, albák¹¹ voltak, úgy látom nem nyúltak. Sietve mentjük a tanító úrral a megmaradt templomi értékeket az ő padlására.”

A lap tetején található kommentár nélküli bejegyzés:

„Gróf Mikes János 1945 március 28-án meghalt” (keresztrel jelölve – Sz. K.)

Április 4. Szerda.

„Kora hajnalban, úgy 4 óra körül legkevesebb mintegy 2500 főnyi átvonuló orosz trén lepi el a falut. A kapukat bedöngetik, a pajtákat, kerteket, szobákat – kevés kivétellel – mindenütt lefoglalták, s mire felvirradt, már valósággal hemzseg az egész falu a megszálló sáskahadtól. A nagyobb házaknál akár 150-en vagy 300-an is vannak. Délután esznek, isznak, estefele már az egész falu fél, hogy mi lesz az éjjel? Szerencsére nem történik nagyobb atrocitás. Kora hajnalban aztán tovább szedik a sátorfájukat mindenki örömeire és megkönnyebbülésére.”

Április 6. Első péntek.

„A Szanyi bíró szobájában gyóntatom és áldoztatom az Oltáregylet buzgólkodóit.”

„Egy napi csönd után újabb alakulatok érkeznek Herénybe. A Gothard kastélyt kórháznak, a Sümegi kastélyt orvosi műtőnek, más házat fürdőnek, ambulanciának (Schuller

8 Bekövetkezett a sötétség.

9 Vesperale (teljes latin neve Vesperale romanum) liturgikus szövegeket (énekeket) tartalmazó könyv, az Antiphonale Romanum kivonata a vecsernyékkel és kompletóriumokkal (zsolozsmákkal) együtt.

10 Ciboriumnak nevezték egyrészt a trónok, szobrok, s főleg az oltár fölötti fiülkék fölél épített, rendszerint márványból készült mennyezetet, de így hívták az eucharistia őrzésére szolgáló öblös, fedéllel ellátott, az oltár közepén zárható díszes kamrában (tabernaculumban) elhelyezett, rendszerint szent ostyát tároló „áldoztató kelyheket” is. Ez esetben a jegyzetíró nyilván a tabernaculumban őrzött, ostyatartó áldoztató kehelyre gondolt.

11 Liturgikus ruha, közelebről földig érő, alul néha csipkézett ún. „miseing”, ami a tisztaságot jelképezte.

ház), az iskolát Bauer kastélyt utánpótlási raktárnak foglalják le. A major épületei, a magtárak különösen forgalmasak lettek. Egymás után érkeznek-mennek a lőszerszállító teherautók, ágyúk, géppuskák (az ausztriai frontra). A nagy keresztül kasul forgalom alaposan tönkre teszi a templom szentélye melletti kis parkot is. Minden háznál a tiszték részére legkevesebb egy szoba le van foglalva, sőt van olyan jó pár ház, amit egészen lefoglaltak. Ugyanekkor érkeznek a faluba a »kutyások« csoportja, katonai nyelven »aknaszedők«. Egyik legromdább látvány volt ezeknek a serege az utcán. Mindegyik vezeti a farkaskutyáját balról, jobb kezükben pedig gereblyéhez hasonló szigony, amely nagyon alkalmas mindenféle szurkálásra (innen származik a másik nevük: »szurkálók«), csak éppen nem aknaszedésre használják. Ezek látogatják végig a házakat, padlásokat, pajtákat, istállókat... mindenhol keresnek, kutatnak elrejtett holmik után! Természetesen »összezabráltak«¹² legtöbb helyen minden értékes dolgot, amit megtaláltak.¹³ A falu végén a Temesvári utcában jóformán minden háznál csomagolás és postázás történik, úgyszintén bent a faluban is több tisztnek egyenesen ez a fő munkája. (Világ rablóbandái egyesültek!)¹⁴

Ugyanekkor – április 7.-én – kezdődtek a különböző »robotok«. Fegyveres őrcsapatok és viszik minden reggel az asszonyokat krumplit hámozni, sürolni, a fiatalabb asszonyokat leányokat (már akik megtalálhatóak voltak) pedig mosásra a Gyöngyöspartra. Két helyen, a Széll kastély kertjében és Eperjesiek kertjében folyt az igazán „mocskos” robot. Szekérszám hozták ide minden mocskos, tetves ruhájukat a ruszok, mintha eddig még vizet sem láttak volna. Kilenc teljes napig tartott a robotmosás és pedig fejenként 40 darabot kellett először a tetvektől, majd a kosztól, az ázsiai mocskoktól megtisztítani. Eperjesieknek a mosáshoz eltüzeltek 3 öl fáját, meg a deszkáit, kerítését. Közben természetesen folyt a falu »felélése«. Naponta minden tisztnek 20–30 tojás, szedik össze a tyúkokat, borjúkat, marhákat, van ház amiben mindent feléltek, úgy az embernek, mint az állatnak való eleséget (pl. Lukácsné-nál) ”

Április 7–9. (Itt sem dátum, se szöveg nem szerepel, ellenben az első rovatban fel van sorolva a templom kára)

„**A Herényi templom háborús kárai:** (fehérművekben): 3 oltárterítő, 3 antependium¹⁵, 4 alba, 5 karing, 4 ministráns ing, 1 áldoztató terítő, 3 szószek takaró, 2 fekete lepel, 4 db. korporale¹⁶, azonkívül 1 viola köpeny (palást – Sz. K.), 2 viola ministráns ruha, 2 kg gyertya és a Húsvéti gyertya.

E napokban (értelemszerűen április 7–9-én – Sz. K.) történt az is, hogy a Benkő tanítók padlására mentett templomi fehérműt szinte az utolsó darabig ellopták. Sajnos eltűntek a legszebb karingek, albáink, oltárterítőink. Csupán azok maradtak meg, amik használatban vagy éppen mosásban voltak. Szerencsére a legjobb albánk szintén mosásban volt, így mégis egy érdemes alba megmaradt (Majd a leltárt később állítom össze.) A templomban is tovább garázdálkodtak. Ellopták az oltáron még ott hagyott legelső vászonterítőt,

12 Zabralás = erőszakos, leplezetlen kifosztás. E szó (és tett) abban az időben mindennapos volt!

13 E módszert az „Októberi forradalmat” követő ukrán éhínségben a parasztok elrejtett élelmiszerének kutatására alkalmazták. A mi házunk udvarán egy kakastaréj sövény mögötti eldugott rész jó rejtkehelynek látszott. Számos szombathelyi ismerős család oda ásta el értékeit, ékszereit. Ám a megmozgatott föld és az elsüllyesztett láda keménysége miatti ellenállásba ütköző szurkáló segítségével ezeket kivétel nélkül megtalálták és elrabolták, mint ahogy a családunk – Bucsuban – egy pincébe falazott ezüst evőkészleteit és ékszereit is.

14 A „világ proletárjai egyesüljete!” – a kommunista jelszó paródiája.

15 Diszes, hímezett vagy selyem oltárterítő

16 Kb. 40 x 40 cm nagyságú fehér vászon, ún. „ostyaabrosz”

tönkre tették a piros porfogó terítőt, sőt még vadságukban még a kisoltár szentsír ajtaját is puskatussal betörték, amiért az összes ajtót az oldalajtó kivételével belülről eltorlaszoltam.”

Április 10.

„A sok keserű szenvedés közepette mégis akad már egy-két vigasztalóbb esemény is. Ezek között első helyen az, hogy április 10-én a közel két heti nagypénteki némaság után ismét megszólalhatott a harangszó a reggeli, déli és esti Úrangyalára, amit mindenki könnyes szemmel fogadott. Ugyancsak ezen a napon temettük háztól, minden incidens nélkül az öreg Sággy Sándort. Azon kívül vigasztaló, hogy a sok első vad horda után már akadt ezek közül több jóérzésű ukrán is, akik megértéssel, érdeklődéssel is vannak a templom iránt.

Április 11. Szerda

„Egész délután az Oltáregyleti asszonyok és leányok nagy buzgósággal rendbe hozták a templomot, felmostak és mindent megtisztítottak. A Rieger asztalos megszegezte a kettéhasadt főajtót, valamint rendbe hozta a sekrestye feltört zárait.”

Április 12. Csütörtökön újra szentmise!

„Istennek kegyelméből kétheti kényszerszünet után ismét felhangzik a templomunkban a Glória, újra zeng-bong az orgona, szállnak az énekek, könyörgéseink a feltámadt Krisztushoz. Oroszok is vannak jelen, kíváncsian bámulják és hallgatják az orgonát, sőt akad, amelyik fujtatni is segít.¹⁷ – Semmi incidens nem történik.”

Április 12. Jó pásztor napja.

(Sajnos itt a másolat csak részben van meg, és az is olvashatatlan.)

Április 16. Hétfő.

„Vége a mosásnak. Mindent teherautóra pakolnak fel, kiürülnek a templom melletti épületek, az iskola és a major¹⁸, indulnak Bécsbe az utánpótlással. Vége a postázásnak, elmennek a tisztek is az egyes házakból. Elmegy a kórház is, de a fürdőt a Tóth Imre házban fenntartják”.

„Elcsendesül – hála Istennek – minden a faluban, Csupán a Széll kastélyba érkezik nagyszámú legénység, mint altiszti iskola.”¹⁹

Április 21. Szombat

„A pár napos, templom körüli csendnek ismét vége. Teherautók csoportja érkezik ismét a majorba. A templom előtti tér valóságos javítóműhely lesz.”

Április 22. Húsvét utáni III. vasárnap.

A szentbeszéd főtémái. 1. Ti majd könnyeztek és sírtokmegszomorodtok, de a ti szomorúságtok örömmre fordul (Ján 16,20). Nagypénteket követi húsvét. 2. Mi kell a lelki erőhöz? Hit, remény, türelem. „Mit féltek kicsinyhitűek?”

Április 24. Szent György napja²⁰

„Éppen négy heti szünet után megindult Herényben újra az áramszolgáltatás. Éjjel öt tank lepi el a templom szentélye mögötti parkot. Nagy bosszúságomra a még megmaradt ciprusbokroknak teljesen végük lett. Mindent legázoltak, az utakat felszántották.

17 A keleti (ortodox) szertartásban nincs orgona, csak nép- (kórus-) ének.

18 A templomtól északra terült el a volt Gotthard-, később Széll-, még később más bérlők, valamint az Ungvári faiskola által használt major, ami épületeinél (magtár, volt istállók, színek) és területi kiterjedésénél fogva alkalmas volt nagyobb ember- és jármű csoport befogadására.

19 A Széll-kúriában késő őszig tartózkodtak a megszállók.

20 Herény templomának védőszentje, egyúttal búcsú napja Szent György. Dr. Gothárd István (a híres három Gothárd testvérek legfiatalabbja, orvos, festőművész) által festett főoltárképe is Szent Györgyöt ábrázolja.

Másnap javítják, festik a tankokat, majd gyakorlatra mennek és visszajönnek. Így megy ez egész vasárnap 29-e estig. Akkor elmegy közülük három, majd másnap még egy.”

Április 25. Szent Márk nap.

„A búzaszentelési szertartást a templomban végezzük.”

Április 29. Húsvét utáni IV. vasárnap. A templom búcsúnapja. Szentséges szentmise.

„A tanítói lakások és a templom környékének kivételével szinte az egész falu kiürül. Csend van az utcán. A békeidők búcsú napjaira gondolnak sóhajtozva az emberek...”

Május 1.

„Az úgynevezett »szabadság« napjára az oroszok külön 80 db. tiszt ruhát varratnak maguknak az iskolában a leányokkal, természetesen ezt is robotban.”

Május 4. Első péntek 150 áldozóval.

Május 8. Történelmi dátum:

„E napon a gögös Hitler Németországa lerakta a fegyvert és ezzel elvesztette az őáltala megindított (1939 szept. 1.) második világháborút is.....”Aki magát felmagasztalja, megaláztatik” (Luk 13.14).”

Május 10. Áldozó csütörtök.

A szentbeszéd tétele: Jézusnak mennyi szenvedés, sikertelenség jutott osztályrészül 33 éves földi életében, de ő dicsőségben feltámadt és a mennybe ment. Legyen ez a mi reményünk!

Május 12. Olvashatatlan.

1946 év

1946 november 1. A Herényi Expositorium felállítása²¹

„Előzmények:

Az 1945 év telén és tavaszán végbement világ- és hadiesemények alapjaiban rázták meg az országot. A háború elvesztése és az ezzel járó orosz megszállás forradalmi jellegű intézkedésekhez vezetett. Ilyen volt az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete: A Nagybirtokrendszer Megszüntetéséről és a Földműves Nép Földhöz juttatásáról, 1945 március 16. Debrecen. Ennek során került felosztásra Herény határában (Szünösén) elterülő dr. Németh Lóránt birtoka 100 kat. hold. meghagyásával, valamint a nagyváradi latin szertartású Szent Szív Alap 57 kat. hold ingatlan. A nevezett Szent Szív Alap belső területe pedig (6 kat. hold.) házhelynek lett kiosztva.²² Az igénylések kapcsán a herényi Egyházközség is beadta kérelmét a herényi lelkészség részére történő földhöz juttatásra. Vasvármegye Földbirtokrendező Tanácsa 1945 július 18.-án erre vonatkozólag a következő határozatot hozta: »A herényi r.k. egyházközség kérelmének a Tanács helyt ad és utasítja a herényi Földigénylő Bizottságot, hogy részére 25 kat. hold földet juttasson (299/1945 szám)« A megítélt 25 kat. hold a nagyváradi latin szertartású Szent Szív Alap ingatlanából lett kimérve. Időközben megjelent az Országos Földbirtokrendező Tanács elvi döntése az egyházak földigénylésével kapcsolatban. Eszerint »azon egyházközségek, amelyeknek saját föld ingatlanjuk nincs és az egyházi fenn-

21 Expositorium (expositura) = Valamely plébániának önálló lelkipásztori helylé fejlődő része, vezetője az expositus. (Az itt következő írások az eredeti feljegyzésekben nem teljesen időrendben következnek, amit a közölt szövegben időrendi sorrendben ismertetek.)

22 Dr. Németh Lóránt anyai nagybátyám, szünösei földbirtokos volt, aki végül Ausztriába menekült. A Szent Szív földek házhelynek adott területei a volt Széll-kúriával szemben terültek el, (A jelenlegi Mészáros József és Senyefai utca között), mára beépített terület.

tartási kiadásukat a kegyúri birtok nem fedezte, 30 kat. hold földingatlant igényelhetnek. Ha az egyházközségnek 30 kat. holdnál kisebb földje van, az legföljebb 30 holdra kiegészíthető. « Ennek alapján történt a már kiutalt 25 kat. hold kiegészítése 30 holdra. Erről Szigethy Géza a herényi Földigénylő Bizottság elnöke a következő véghatározatot adta ki: »az 1945 december 2.-án tartott Földigénylő Bizottság gyűlésén a következőket terjesztettük a Vármegyei Földbirtokrendező elé: Az OFT 5621/1945 III. rendeletének 2. pontja szerint a herényi egyházközség vagyonát ki lehet egészíteni 30 kat. holdra. Ezek után a F. Bizottság úgy határozott, hogy a Sé község határában lévő tartalék földből 5 kat. hold földet igényel az Egyházközségnek. « A Vármegyei Földbirtokrendező Tanács a kérelmet jóváhagyta és 1945 december 18.-án tartott nyilvános tárgyalásán 3927/1945 sz. határozatával az újonnan megalakítandó plébánia részére 5 kat. hold ingatlant juttatott.

1945 november 18-án tartotta a herényi egyházközség képviselőtestülete az első ülését, az expositura felállítására vonatkozólag. A gyűlés határozata az volt, hogy az Egyházközség a juttatott 30 kat. hold ingatlant teljes egészében a herényi lelkész javadalmazására fordítja, ahogy a földigénylés is e célra történt.

1946 január 13-án volt a következő gyűlés. Ez az expositura felállításával kapcsolatban várakozó álláspontra helyezkedett, mivel a Püspök úr 1945 december 20.-án kelt 2687/1945 számú leiratában a földingatlan mellé még 10–12 q karc és 2–3 öl fa biztosítását is kívánatosnak tartja a lelkészség tisztos megélhetéséhez, melyet azonban az egyházközség jelenleg nem vállal. A juttatott ingatlan terheinek (műszaki költségek megváltási ár) kiegyenlítésére is úgy határoz, hogy azt a 30 kat. hold bérletéből fedezi. A fennmaradó bérletrészt pedig Sarlay Géza lelkésznek, az évi készpénzfizetés helyett adja. A képviselőtestület legutóbbi határozatát az Egyházmegyei Főhatóság nem hagyja jóvá, hanem dr. Szendy László apátplébánost, esperest küldi Herénybe, mint püspöki biztost”.

Június 10.

„Az egyházközségi képviselő testület rendkívüli gyűlése Szendy László apátplébános, püspöki biztos elnökletével. A képviselőtestület úgy határoz, hogy az ingatlan, 30 kat. hold bérjövödelmének a terhek kiegyenlítése után fennmaradó részét a herényi expositusnak juttatja. A bérjövödelem mellé Sarlay Géza plébános javaslatára megszavaz még a képviselőtestület évi 2 öl tűzifa járandóságot a herényi lelkésznek. Ugyancsak elfogadják az egyházközség képviselői, hogy megfelelő lakásról gondoskodnak akár bérben, vagy természetben a lelkész számára.

Püspöki Határozat:

November 1.

„Kovács Sándor megyéspüspök úr a következő leiratot intézte Sarlay Géza kámoni lelkész úrhoz: 2286(1946 sz. Tisztelendő Lelkész Úr! A herényi egyházközségi képviselőtestület 1946 június 10-én tartott rendkívüli közgyűléséről felvett jegyzőkönyvbe foglalt kérelme kapcsán, – a vasvár-szombathelyi székeskáptalan meghallgatása után – az 1427 canonban foglalt jogomnál fogva folyó évi november hó 1-i hatállyal felállítom a herényi expositurát és annak első expositusává Németh Lajost nevezem ki. Egyben megállapítom a következőket:

A herényi expositus javadalmát képezi a földreform során az egyházközség részére juttatott 30 kat. hold ingatlan jövödelme, továbbá 2 öl tűzifa, végül a megfelelő kongrua-kiegészítés. Egyben az egyházközség határozatilag kimondotta, hogy a lelkész megfelelő lakásáról gondoskodik.

Az expositus az alábbi jogokat gyakorolja: Keresztel, temet, a házasságokat megáldja, az egyházközség egyházi elnöke és vezeti továbbra is az anyakönyveket. Kötelessége lesz az egyházmegyei hatóság külön megállapítása szerint a szükséghez mérten Kámonban is hittanórákat tartani. Megállapítom azonban, hogy a lelkész a helyi jövedelméhez feltétlenül szükséges lenne megfelelő karcgabona biztosítása, továbbá a 2 öl fának is méltányos fel-emelése, és ezért – amikor az expositura kuráciává alakul át – ezekre feltétlenül figyelemmel kívánok lenni. Imáiba ajánlottan vagyok Krisztusban jóakaró atyja: + Sándor s.k. püspök. Szombathely 1946 évi november 1.-én.”

Ugyanazon napon Németh Lajos káplán is kapott a püspöktől levelet:

„Krisztusban kedves Fiam! Folyó évi november 1-i hatállyal felállítottam a herényi expositurát és annak első expositusává jelen soraimmal Téged nevezlek ki. Kötelességeidet és jogaidat a kámoni lelkész úrhoz intéztem, – másolatban csatolt – főpásztori leirat tartalmazza. Működésedre a Szentséges Szív bőséges áldását kérem. Imáidba ajánlottan vagyok: Szombathely 1946 évi november hó 1.-én. – Krisztusban jóakaró atyád: + Sándor püspök.”

„Az 1946 évi VIII. sz. püspöki körlevél 2331 sz. alatt hozta a herényi expositura felállítását”.

November 24. Díszgyűlés az iskolában

„Dr. Szendy László apátplébános, esperes ünnepélyesen bejelenti az expositura felállítását és felolvassa a püspöki alapító és kinevező leiratot. Röviden ismerteti a Kámon-Herény a szombathelyi anyaplébániától való különválását 1930-ban, most pedig mintegy új sejttaggá alakul Herény önálló lelkipásztori egységgé. Kiemeli ennek fontosságát, szükségességét az új időkben, egyben előnyét a hitéletben és Isten áldását kívánja a kinevezett helyi lelkésznek lelkipásztori munkájára. – Ezután Németh Lajos expositus köszönti híveit és kéri buzgóságukat. „Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővesszők” ... Majd üdvözli az egyházközségi képviselőtestületet. Oltáregyletet és az iskola új lelkészét. – Végül az egyházközségi képviselőtestület keretében, a kinevezéssel kapcsolatban a költségvetésben előállott változások lettek tárgyalva, az erre vonatkozó 2506/1946 sz. püspöki előírás szerint.”

December hónap:

Csak egyházi jellegű feljegyzések találhatóak (advent, hajnali misék ½ 7 órakor stb.).

„Bevezetem a vásár- és ünnepnapokon a második szentmisét: idejük fél nyolc és tíz óra. Binandi facultas²³ 1679/1945 sz. alatt 1945 aug. 8.-án adta meg a Főhatóság a kámoni lelkész és káplán, sőt helyettese részére is.”

December 8. Szeplőtelen fogantatás ünnepe.

„A leányok Mária Kongregációjának megalakulása. ...Ügyvezető: Szentmártony Ilona tanítónő.”

Anyakönyvi statisztika 1946-ban: Keresztelés: 18, halálozás: 13, házasságkötés: 7. Szentáldozók száma: 6100

1947 év

Február 16. Ötvened vasárnap.

„Sarlay Géza plébános ünnepélyes szentmise keretében elbúcsúzik herényi híveitől. Délután a kultúrházban hívei búcsúztatják Perlaky István vezetésével megszervezett szerény

»dözsöne« keretében. A leányok Mária Kongregációja izléses asztali órát nyújtanak át aján-dékba.”

Február 23.

„A nagymisszió meghirdetése, 300 db. röplapnyomtatvány szétküldése a családok-hoz.”

A misszió március 2-től 9-ig tartott. Vezette: P. Pócza Árpád OFM.²⁴ Pápáról. (Ennek rész-letes leírása)

Március 25. Gyümölcscsoltó Boldogasszony ünnepe.

„A Mária Kongregáció ünnepélyes tagavatása”. Ennek részletes leírása, a végén Kincs István »Kongregáció érem« c. egyfelvonásos színművének bemutatása.

Április 5. Nagyszombat.

„Először tartjuk új útvonalon a körmenetet a templomtól a vendéglőig és vissza. Az imponáns körmeneten a község apraja nagyja ott volt.”

Május hónap.

Minden este májusi ájtatosság. Ebben az évben Herényben először.

Május 12–14. Keresztjáró napok

Egy-egy napon a faluvégi Szent Ferenc képoszlophoz, másnap a Perint-híd melletti, végül a temetői kereszthez ment a körmenet.

Május 15. Áldozócsütörtök.

„21 elsőosztályos tanuló elsőáldozása szeretetreggelivel..... Együttal 21 család ün-nepe.”

Június 5. Úrnapja.

„Hagyományos útvonalon a körmenet a postáig és vissza buzgó részvétellel”

Június 1. Falunap.

„Az Erzsébet téren Perlaky István vármegyei főszámvevő rendezésében.”

Június 29.

Az Egyházközségi Képviselőtestület újjáalakulása. Világi elnök: Szanyi József p.ü. iroda-tiszt, jegyző: Benkő Mihály kántortanító, gondnok: Tóth Imre ny. vasutas, pénztáros: Kovács István földműves.

Június 8. Úrnap utáni vasárnap.

„Szívgyárda avatás az I, II, III, IV. osztályosoknak litániával.”

Június 15.

„Szombathelyen a ferences plébánia rendezésében Jézus szíve körmenet, amelyre több százan mennek be Herényből is. Több ezres a tömeg. A főtéri táborig oltárnál van a befejező ájtatosság, »az egész Főtér templommá alakul«. Sok plébániáról gyalogos zarándoklatot tartottak, de sokan jöttek vonaton is. Szónok P. Takács Imre.”

Augusztus 15. Nagyboldogasszony ünnepe.

„Mindszenty József bíboros hercegprímás Esztergomban ünnepélyesen megnyitja, meghirdeti az 1947–48-as Boldogasszony évet.”

Augusztus 20. Szent István királyunk ünnepe.

„Templomunk új Szent József-szobrának szentelése, amit elhalt Bazsó Istvánné sz. Sza-nyi Erzsébet kegyes végrendeleti hagyatékából fia Bazsó János készíttetett el.”

24 Ordó Fratrum Minorum = ferences szerzetes testvérek rendje

Szeptember 7–8. Az újjáépült Székesegyház felszentelése – a Szombathelyi Egyházmegye Mária Kongresszusa

„Egyházmegyénk eme történelmi jelentőségű kettős ünnepét megelőzte az 1945 év március 4-i (akkor épp vasárnapi) bombázás, amely tragikus, szívfájdító módon tönkretette az országos hírű szombathelyi székesegyházat. Megelőzte még a gyönyörű összefogás az egész egyházmegyében, amely romjaiból felépítette az egyházmegye szívét. – Megelőzte még a nagy készülődés: püspöki körlevelek, köriratok, amelyek minden plébániát, községet felhívtak, hogy zarándoklatokkal egy szívvel lélekkel vegyen részt az egész egyházmegye kettős ünnepén. A székesegyház újjáépítésére emlékérmek és énekek is készültek. (Egy ilyen emlékének be van ragasztva nyomtatott, feliratos kottával Werner Alajos zenéjével és Rozman József szövegével. – Sz. K.) A szent ügy úgy megmozgatta a szíveket, hogy Szombathelyen eddig még soha nem látott katolikus ünneplésben vehettünk részt. Megérkezett városunkba az egész magyar püspöki kar Mindszenty József bíboros hercegprímással az élen, aki szeptember 7-én fényes segédlettel elvégezte az újjáépült székesegyház felszentelését. A kettős ünnepnek már ezen az első napján oly nagy volt a tömeg, az ájtatos hívek serege, hogy megtöltötték a székesegyház előtti egész teret.

Ami ezután szeptember 8.-án Kisboldogasszony ünnepén történt, az egyházmegyénk Mária Kongresszusa, tényleg megérdemelte, hogy egy egész könyv adassék ki Szombathely ünnepének megörökítésére. Röviden: Az ünnep délelőttjén gyalog, vonatokon érkeznek az egyházmegye minden részéről: Vasból, Zalából a zarándokok tíz és tízezrei táblákkal, Mária zászlókkal, Máriát dicsőítő jelmondatokkal. – Lenyűgöző volt a látvány a Szeminárium ablakából, amikor az ember tényleg egy emberáradatot láthatott, amely úgy körülhullámozza a székesegyházat, a püspökvárat és az egész teret a vármegyeházáig, mint valóságos özönvíz. – Délután következett a Főtéren a tulajdonképpeni Mária Kongresszus. Ezt leírni szinte lehetetlen. Kb. 120 ezer embertömeg még eddig soha nem volt Szombathelyen a Magyarok Nagyasszonya nevében az Ő dicséretére. A főtér szinte kicsinynek bizonyult. Pompás idő volt, minden fénylett a napsugártól, de fénylettek mindnyájunk szemei is az örömtől, vagy az örömkönnyeektől, hogy ilyen sokan vagyunk s ilyent megérhettünk!!! A püspöki kar a Szentháromság szobor körül készített emelvényen foglalt helyet. – A hangszórók nagyszerűen közvetítették Czapik Gyula egri érsek bevezető beszédét, majd Mindszenty József bíboros hercegprímás ünnepi beszédét. Befejezésül elhangzottak Kovács Sándor megyéspüspökünk felajánló imaszavai Boldogasszonyunkhoz, amelyekkel egyházmegyéjét az Ő oltalmába ajánlotta – majd diadalmasan hangzott százezernél több ajkon a szent fogadalom, eskü, hogy hűek leszünk Egyházunkhoz, Boldogasszony anyánkhoz. Ezzel ért véget a kat. erő és öntudat eme kettős ünnepe.

Helyi vonatkozás: Táblákkal vonultunk fel a fenséges ünnepre sok százan, községünk apraja és nagyja részt vett a zarándoklatban a szeptember 7-i esti gyertyás körmenetben, amely a Szalézi templomból, mint ideiglenes székesegyházból indult. Kámon és Herény közösen vállalt a két ünnepet összekötő éjjeli szentségimádásból egy órát éjjel 2 és 3 között. Szentmisét ezen órában a székesegyház főoltáránál végezte Németh Lajos herényi lelkész, a szentbeszédet pedig Sarlay Géza kámoni lelkész mondta.”

Szeptember 29.

„A Szeplőtelen Szűzről nevezett és Árpádházi Szent Margit védelme alatt álló herényi leányok Mária Kongregációja felvételt nyert a római Főkongregáció tagjai közé. Az erről szóló okmányt bekeretettették a kongreganisták.”

Október.

„Ez évben első ízben tartjuk a herényi templomban az októberi rózsafüzér ájtatosságokat.”

Ezenkívül még számos egyházi rendezvényről számol be Németh Lajos lelkész.

December.

Több egyházi ünnepség, köztük Szanyi József felajánlási imája Eszterházy Pál nádor szövegével, s több szegény sorsú gyerek karácsonyi megsegítése, valamint a Szívgyárdisták sikeres kultúrházi karácsonyi ünnepsége.

1947 évi anyakönyvi statisztika: kereszteltek száma: 20, halottak: 10, házasságkötések: 11, Szentáldozások: 7760

„Az 1947 évvel kapcsolatban még feljegyzésre méltó, hogy július hónap közepétől majdnem egy féléven át egy csepp eső sem esett. Az őszi szántást és vetést a legnehezebb körülmények között tudták a gazdák elvégezni. A hantokat fejszével törték a földeken.”

1948 év

Január 11.

Credo-tag avatás. P. Böle Kornél végezte a régi és új tagok avatását a templomban, amit az iskolai díszgyűlés követett. Kalló Sándort választották elnöknek. A felavatott tagok száma 61.

Február 26–29.

Missziómegújítás P. Józsa Remigus OFM vezetésével. Ez alkalommal állították fel a herényi templom keresztútját (Képek: a Korda RT Budapest, keretezés: Heckenast cég Szombathely)

Március 27. Nagyszombat.

„Első keresztúti ájtatosság a herényi templomban.”

„Buzgó feltámadási körmenet a vendéglő előtti kis térig.”

Április 4. Fehérvasárnap

„A leányok Mária Kongregációja 21 új taggal bővült, este a kultúrházban színre került a Mária Kongregáció által előadott »Boldogasszony koszorúja« c. 3 felvonásos hitbuzgalmi színmű.”

Április 25-től május 6-ig.

Egyházi események, búzaszentelő, majd keresztjáró körmenet, első áldozás (10 gyermek).

Május 17. Pünkösdhétfő.

A szombathelyi ferencesek által szervezett nagyszámú zarándoklat a hadifoglyokért, amibe a herényi hívek is bekapcsolódtak. Az ájtatosság után Cameron: »A szentmise titkai« dramatizált színjátékot mutatja be a Ferences Szent Klára Leánykör.

Május hónapban több püspöki körlevél jelenik meg, s megindulnak az egyházi iskolák államosítására irányuló törekvések.

Május 27. Úrnapja.

Körmenet a hagyományos úton „példás hitvallással.” Oltárok: a Kalló család oltára a Gotthard kastély kapuja vagy az Erzsébet tér egyik fája előtt, id. Szanyi Istvánék, továbbá Bazsó János és Rác János által házuk előtt készített oltárok.

Június 6. Jézus szíve vasárnap.

„Az elmúlt évekhez hasonlóan buzgósággal készülünk a szombathelyi Jézus Szíve körmenetre. Az egyházi iskolák államosítása erős nyomás. A propaganda és az egyház elleni támadások miatt felébredt a katolikus öntudat. Érezzük, hogy az érlelő napsugárral együtt izzik a katolikus lelkiület, amikor a hívek oly tömegben vonulnak be a városba, amilyen még nem volt. Kb. 600-an alkotjuk a szívet emelő zárandoklatot. Jönnek utánunk a perenyéiek, mennek előttünk a gencsiek, az egész Paragvári utca egy zárandok tömeg – Beérünk a Faldud utcába és nagy meglepetve látjuk, hogy a járdákon minden tíz méterre egy-egy rendőr kíséri a zárandokokat. Miért a nagy rendőri kíséret??? A várakozási idő alatt, a ferences templom előtt értesülünk a történekről. Pócspeletriben (Szabolcs megye) Asztalos János plébános litánia alkalmából „fellázította” híveit a katolikus iskolák államosítása ellen, akik azután a községházára mentek és ott megöltek (agyonlítottak) egy rendőrt! E példátlan eset miatt d.u. fél kettőig teljesen bizonytalan volt a Jézus szíve körmenet sorsa. Már-már úgy volt, hogy nem is lehet megtartani. De a püspöki hivatal garanciájának vállalása mellett mégis megengedték, de a befejező ájtatosságot, szentbeszédet a Főtéren nem lehetett (nem engedték – Sz. K.) megtartani, csak a Székesegyházban. – Így alakult tehát a hatalmas körmenet útvonala rendőri díszkísérettel, de annál buzgóbb, szinte lelkesítő énekekkel a Magyarok Nagyasszonyához, Szent István királyunkhoz. Ah hol vagy magyarok.... Óh Nagyasszony nemzetünk reményeFel magyar, a drága szív Talán soha nem hangzott aktuálisabban, talán soha nem énekeltük ennyire átérezve, mint most, illetve akkor. Egymás szeméből lehetett olvasni, látni az elszánt katolikus öntudatot, biztatást. A több tízezres tömeg a Székesegyházba ugyan be nem fért, de így is megtöltötték a templom előtti teret is – Ünnepi szónok volt P. Burka Kelemen OFM. tartományfőnök. – Példás buzgósággal térünk haza zárandokként kitarva a templomig, érezve, hogy nehéz idők fognak ránk következni.”

Június 12.

„Megtartjuk – első ízben – a herényi iskola VIII. osztályos tanulóinak »ballagását«”

Június 13.

„Utolsó év végi vizsgák a katolikus iskolában. Mindenki sír, szülők és gyermekek.....”

Június 6-13., „Könyörgő hét a katolikus iskolákért.”

„Eddig soha nem látott módon valósággal özönlének a hívek a Jézus Szíve litániákra. Az isteni kegyelem szinte foghatóan érinti a lelkeket.”

Június 15., „Az egyházi iskolák államosítása

„Bekövetkezett az, ami az egész tavasz folyamán már felborzolta a kedélyeket. De természetesen sehol sem volt zavargás. Katolikus híveink megértették »az idők szavát«. A herényi katolikus elemi iskola államosítása is ezen a napon volt. Hivatalos módon megjelent Kálmán Győző jegyző két rendőr kíséretében és az iskola ingóságait hivatalos leltárba vették, a tantermeket lepecsételték és kb. egy hétig zárva tartották. –

Később, augusztus utolsó hetében a szombathelyi MÁV Műhely dolgozói hozzálátanak az »elhanyagolt« iskola tatarozásához, megjavítják a tetőt, két-két villanyégőt szerelnek be a tantermek mennyezetébe, kifestik az esőcsöveket, megjavítják és szeptember végén történik az iskola előtti téren »hangos« beszédekkel, ünnepélyes formában a herényi iskola állami átvétele.”

Június 29. Szent Péter és Pál ünnepe.

„Ezen az ünnepen Mindszenty József bíboros hercegprímás (szerény keretek között) ismét Szombathelyre érkezik és a zsúfolásig megtelt székesegyházban pécsi segédpüspökké szenteli egykori spirituálisát (lelki vezető – Sz. K.): Dr. Rogács Ferencet, püspöki helynököt, nagyprépostot. Mindenki csüng szinte a magyar egyházfő minden szaván, drámai szentbeszédén. Utolsó szavai a püspöki palota erkélyén a hívekhez szól[na]k, akik hangosan éljenzik és megtöltik a teret. »Titőletek ezt rossz néven veszik«. Ám az éljenzés annál hangosabb. – »Legyetek hűek hazánkhoz és anyaszentegyházatokhoz.«”

Augusztus 1–8.

„A kultúrházban színre kerül Perlaky István vármegyei számvevőségi főnök rendezésében Cameron: A szentmise titkai c. dramatizált színjáték. E páratlan színjáték Herényben kizárólag Perlaky István érdeme. Fáradhatatlanul dolgozott több mint fél éven át a siker érdekében. Ő választotta ki a szereplőket, ő szerezte Vasvárról a jelmezeket stb. Nagy színészi szakértelemmel irányította a próbákat és az Úrfelmutatási részbe beiktatta szöveg nélkül a Kálvária jelenetet: Jézus meghal a keresztfán. De nem csak a főrendező, hanem minden egyes szereplő is dicsőretet érdemel a nehéz, versben írott színmű előadásáért.”²⁵

Augusztus 12–15.

Triduum (háromnapos ájtatosság – Sz. K.), valamint hazánk Patrónájának tiszteletére egész éjjeli szentségimádás.

Augusztus 15. Nagyboldogasszony ünnepe.

„A Herényi Iparoskör zászlószentelője”

Elismerő szavak. Az előkészületi munkák az Iparoskör naplójában lettek rögzítve. Zászló-anya Bánovits Lajosné. A zászló a Heckenast cégnél készült Szent Józseffel az egyik félen, a másik oldalon az Iparoskör címerével. (Nevék felsorolásától az említett okból ezúttal is eltekintek. – Sz. K.) A ünnepségen Szendy László szombathelyi apátplébános mondott beszédet, amelyet díszünnepség követett az Erzsébet téren. Beszédet mondott . . . helyettes titkár. „Az egész teret betöltötte az ünneplő közönség Jöttek az egyesületek, községek képviselői, küldöttei, hangzottak szebbnél szebb jelmondatok, üdvözlő jókívánások. Valóban megvalósulni lehetett látni az iparostársadalom gyönyörű, példát adó összetartása”

Augusztus hó.

Említésre érdemes a templomi zászlók új elrendezése a falhoz közel, így a férfiak oldalán a legények, tűzoltók, egy körmeneti piros zászló, a nők oldalán a lányok, iparosok és az iskolás ifjak zászlai.

Szeptember hó.

Megindul a tanítás az állami (államosított) iskolákban. A hitoktatás valamennyi osztályban kötelező.

Szeptember 8.

„Zarándokként veszünk részt a székesegyház újjáépítésének egy éves évfordulója alkalmából a szombathelyi Segítő Szűzmária körmeneten. A körmenet tömege és áhítata fel-emelő volt.”

Október hó.

Október 3-án részvétel a szombathelyi „Rózsafüzér” körmeneten, s egész hónapban folynak az este 6 órai rózsafüzér ájtatosságok.

25 Itt a szereplők (név szerint 10) fel vannak sorolva, aminek közlését mellőzöm, mert közülük az állampárt tisztviselő is lettek, akiknek megnevezése a leszármazottak (rokonok) szemében esetleg kegyeletsértés lehetne.

Utolsó bejegyzés dátum nélkül: „UJ HARANG BESZERZÉSE”

„A második világháború idején 1944-ben az első világháborúhoz hasonlóan, ismét számos harang került a haza védelmének oltárára. – Így történt, hogy 1944 június 26.-án Herényben is megtörtént a m. kir. áll. hadianyaggyártás megbízottjának kiszállása alkalmával a templom nagyobbik harangjának leszerelése.”

Ezzel a bejegyzéssel vége szakadt a jegyzeteknek. (Emlékezetem szerint a harangra előzetesen gyűjtést szerveztek, s – ahogy a bejegyzés címe is sejteti – újra lett a templomnak nagyharangja.)

BEFEJEZŐ GONDOLATOK

A háborút követően a lakosság jelentős hányadában újjáéledő REMÉNY-t főleg az táplálta, hogy a német megszállás és nyilas diktatúra után – a szovjet megszállást átmenetinek felteve – 1945–46-ban valóban egy szebb, szabadabb, demokratikusabb jövő veszi kezdetét. Ezt látszottak alátámasztani a debreceni Ideiglenes Kormány egyes intézkedései is. Ám a Vörös Hadsereg és a Központi Ellenőrző Bizottság szovjet befolyása és oltalma alatt működő, hazatérő „moszkvai”, valamint a „föld alatt” munkálkodó hazai – ám egymásra is bizalmatlanul tekintő – maroknyi kommunista csoportok – később az ún. „kisnyilasokkal” megerősödve – kezdettől fogva uralomra törtek. Szolgai módon, a szovjet rendszer utánzását tűzték ki célul.

Elenyésző számuk miatt, és tanulva az 1919-es proletárdiktatúra kudarcából, ezúttal nem rohantak ajtóstól a falnak. A 19-es forradalom során ugyanis hamar szembe kerültek az egyházakkal, ami a vallásos lakosság ellenszenvét váltotta ki. A nagybirtokosok és nagy egyházi birtokok földjeit állami tulajdonba vették, holott a magyar paraszt földet szeretett volna. A parasztságot nemhogy segítették, de tovább nyomorították, ezért hamar kiábrándultak a proletárdiktatúrából. A 2. világháború vége felé megalakult debreceni kormány ezzel szemben földreformot hajtott végre, deklarálta a vallásszabadságot, biztosította az egyházak zavartalan működését. Mindez kezdetben számos ember rokonszenvét váltotta ki, s az új demokratikus kormánytól az ország felépítését és sorsának jobbra fordulását várta. Az erősödő kommunista befolyás azonban fokozatosan tért nyert, mely hazánk története egyik legvéresebb korszakának, a „Rákosi-diktatúrának” ágyazott meg.

A közölt jegyzetekből fény derül a szovjet megszállásra, amit a Rákosi- és Kádár-korszakban – arcátlan, hazug módon – „dicsőségesnek”, „emberségesnek” állítottak be. A Vörös Hadsereget mint kenyeret osztó, jóságos, adakozó, segítő, rokonszenves, valódi felszabadító hadsereget láttatták, holott a valóságban pusztított, rabolt, lopott és a magyar nők tömegét becstelenítette meg.²⁶ A helyi ún. „roboton” kívül százezreket hurcolt a Szovjetunióba, akik közül sokan sohasem tértek haza. Herényben a megszállás – már a háború után – emberéletet is követelt. Ezekből természetesen a véres diktatúra újságjai nem számoltak be, sőt hazugságokkal árasztották el a lakosságot, a gyermekek is ezt tanulták az iskolákban. Németh

²⁶ Ezt legtöbbször titkolták. De nem titkolta – egyebek közt a férjével együtt később Ausztriába menekült – saját nagynéném dr. N. L.-né, akit férje szeme láttára, vagy Nemesbödön édesanyámék egyik alkalmazottja, akit nagyanyám jelenlétében (mindkét esetben többen is) megerősöztak.

Lajos feljegyzései tárgyilagosan, helyenként akár visszafogott módon, sok más, azóta előkerült kordokumentum mellett – ezen állításoknak éppen ellenkezőjét igazolják.

Az egyebek mellett intézményfenntartó nagy egyházi birtokok ugyan a földbirtokreform áldozataivá váltak, de – mint azt a herényi példa is mutatta – a szegény plébániáknak eleinte még földet is juttattak. Erre részletesen kitér a feljegyzés, aminek hatására megszülethetett a herényi expositura. Hogy az egyházközség e földeket valaha is kézhez kapta, vagy bérbe adhatta volna, arról nem tájékoztatnak a feljegyzések, de még az esetleges átvételt követően is azok – minden bizonnyal – hamarosan újra az állam kezére kerültek, mert 30 kat. hold birtoknagyság már az üldözendő kulák kategóriába tartozott, s nagyon valószínű, hogy ezeket az egyházközség (ha egyáltalán átvette?) önként felajánlotta az államnak.

A jegyzetekből egy kis filia (expositura) élénk, buzgó vallási életére is fény derül, amit számos egyházi egylet tartott elevenen, a vallási megmozdulásoknak általánosságban is számos résztvevője volt. Ebben szerepet játszottak a helyi vallásos hagyományok, de a háború megpróbáltatásai is. Szorongatott helyzetükben többen fordultak Isten felé. Nem volt még televízió, sőt a rádió is ritka volt. (Ezek a későbbi technikai vívmányok valóban csodálatosak, sőt hasznosak, ám a közösségi életet napjainkban is akadályozóknak bizonyulnak.) Az sem tagadható azonban, hogy a háború utáni egyházüldözés során nem feltétlenül (és nem minden esetben) az akkor még kétségkívül meglévő vallásos hit és gyakorlat játszott egyedül szerepet. A politikai helyzet az egyház felé vonzotta a reményből hamar kiábránduló lakosságot. A Rákosiék vezette baloldali tömb előbb erőszakkal felmorzsolva az első választásokon győztes Kisgazda Pártot, majd – csalással (ám a kommunistáknak így is csak 22%-os arányával) – megnyerte az 1947-es választásokat, ezért az 1948-as évet – nem ok nélkül – a „fordulat évének” nevezte. Ebben a kíméletlen, erőszakos politikai harcban a kommunista önkénynek szinte egyetlen komoly ellenfele Mindszenty József bíboros hercegprímás és a mögötte álló egyház volt. A lakosság őt nem csupán vallási meggyőződésből, hanem az igazság, erkölcs és haza mellett mindenkor bátran kiálló, a végén már szinte egyedüli ellenállóként is támogatta. A később letartóztatott, majd elítélt prímás által főpásztor nélkül maradt egyház, s annak püspökei a megalázkodáshoz vezető, vereséggel felérő „kiegyezésre kényszerültek”. (Hasonlóan történt a többi szocialista országban is!) Az egyházi iskolák államosítása utáni tanévben (1949) már eltörölték a kötelező hitoktatást, 1950-ben betiltották a szerzetesrendeket stb. stb. A vallásellenes, materialista ideológiai diktatúrának hatásai több mint 40 év során nehezen gyógyuló, durva hegeket hátrahagyó sérüléseket, világnézeti és erkölcsi károkat okoztak, amik még ma is érezhetők. Csaknem két generációból igyekeztek kipusztítani a hitet, az apáról fiúra átadott vallásos gyakorlatot és hagyományokat. Csak sajnálni lehet, hogy a mai nemzedék napjainkban – noha nem kényszerítő eszközökkel, hanem agymosás révén – a marxizmus erőszakos térhódításához hasonlítható módon – egy új „haladó”, vallásellenes, intoleráns, szabados, torz világnézet fertőzésének van folyamatosan kitéve.

Valószínűleg az általános félelem szakította meg Németh Lajos „expositus” feljegyzéseinek folytatását. Feltehető, hogy később magáról a könyvről is megfeledkezhetett, hiszen – az 1955-től nárai, majd kőszegszerdahelyi plébános (+1977) – nem semmisítette meg a reá nézve akkor már kompromittáló könyvet, mely akár meghurcoltatást, börtönt is hozhatott volna neki. Megmaradásával viszont – tudottan vagy tudat alatt – elismerésre méltó szolgálatot tett a történelemnek, amelyben – mint tanulmányunk mottója is tanúsítja – előbb vagy utóbb az igazság mindig felszínre kerül.